

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

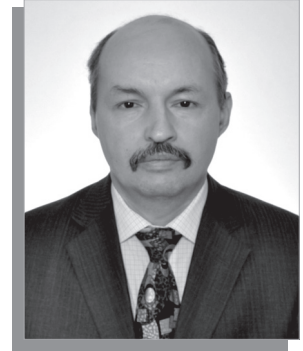

DOI: 10.31359/2411-5584-2022-48-1-8

УДК 330.342:330.837

О. З. ВАТАМАНЮК

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
Україна, м. Львів
e-mail: ostap.vatamaniuk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8455-6422>

ІНДЕКС ОЛІГАРХІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ¹

Зволікання з проведенням ефективних реформ у низці постсоціалістичних країн призвело до так званого «захоплення держави» і формування олігархічної економіки. У статті запропоновано оригінальний підхід для вимірювання рівня олігархізації економіки цих країн. Показано, що індекс олігархізації може мати доволі значний негативний вплив на якість економічних і політичних інститутів у постсоціалістичних країнах.

Ключові слова: постсоціалістичні країни, ринкові реформи, індекс поступу перетворень, «захоплення держави», індекс олігархізації економіки, інститути, показники якості інститутів.

JEL Classification: D72, P20, P26, P52.

Постановка проблеми. Три десятиліття тому понад два з половиною десятки країн на теренах колишнього «соціалістичного табору» стали на шлях

---

¹ © Ватаманюк О. З., 2022. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

ринкової трансформації своїх економік. Результати їхніх зусиль у цьому напрямку відчутно різняться. З одного боку – Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія, які ще у 2004 році стали повноправними членами Європейського Союзу. З іншого – низка країн, серед яких, на жаль, і Україна, що безнадійно відстали (можливо, почасти з об'єктивних причин) і/або ж досі продовжують шукати свій особливий шлях. Очевидно, що причини таких різючих відмінностей у результатах ринкових перетворень становлять значний науковий і практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж перших років трансформаційних процесів у постсоціалістичних країнах у центрі уваги перебували питання швидкості ринкових реформ, переліку обов'язкових економічних кроків і послідовності їх реалізації, уваги до потенційних соціальних наслідків. Загалом основні дискусії точилися щодо вибору між швидкими й радикальними реформами, часто узагальненими під назвою «шокова терапія», і поступовими реформами, чи, інакше, градуалістським підходом [1–3]. Згодом акценти почали дещо змішуватися з наголосом на важливості врахування формальних і неформальних інститутів та забезпечення відповідних інституційних змін (див., напр.: [4–7]).

Останній відчутний сплеск інтересу до результатів процесу ринкової трансформації постсоціалістичних країн спостерігався декілька років тому, коли минало чверть століття від його початку. Час дав, по суті, однозначні відповіді на всі ключові запитання. Країни, які реалізували швидкі реформи, загалом добилися значно кращих економічних результатів, ніж повільні реформатори. Більше того, соціальна ціна ринкових перетворень у цих країнах виявилася нижчою, а якість економічних та політичних інститутів – відчутно вищою. Натомість у багатьох країнах, де віддавали перевагу поступовим реформам, сформувалася олігархічна економіка [8; 9].

Формулювання цілей. Мета цієї роботи – з'ясувати ефективність запропонованого автором показника «індекс олігархізації економіки» для пояснення відмінностей у якості економічних та політичних інститутів у постсоціалістичних країнах Європи.

Виклад основного матеріалу. Кількісний аналіз процесів ринкової трансформації постсоціалістичних країн стикається з низкою суттєвих проблем. Як наголошує один із визначних дослідників перехідних економік О. Гаврилишин, трансформація «центрально-планової економіки з державною власністю на ринкову економіку з приватною власністю передбачає щось більше, ніж зміни економічних механізмів, і включає в себе політичні, соціальні та – що усвідомлюється дедалі більше – інституційні зміни» [7, с. 71]. Показники економічної та соціальної сфери є достатньо об'єктивними, натомість показ-

ники, що описують політичні й інституційні зміни, мають більш синтетичний характер і вищий рівень суб'єктивності.

Як зазначалося в одному з нещодавніх досліджень, незважаючи на наявність стандартних статистичних даних і нових кількісних показників якості інститутів, «дивно і прикро, наскільки поверхово кількісні показники використовують у літературі» [9, р. 5]. Щоб уникнути плутанини та непорозумінь, автори згаданого дослідження пропонують чітко розрізняти вхідні змінні (заходи політики, які сприяють руху від командної системи до ринкової економіки) і вихідні змінні (фактичні результати економічної діяльності). Упродовж чверті століття достатньо ефективним показником ринкового реформування постсоціалістичних економік був індекс поступу перетворень (*TPI* – *Transition Progress Index*), запропонований Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР)¹ [10]. Цей показник розраховували для періоду 1989–2014 років².

Ще одна проблема пов'язана з тим фактом, що далеко не завжди можна однозначно визначити спрямованість причинно-наслідкових зв'язків між різними змінними. Скажімо, формування ефективних економічних та політичних інститутів можна розглядати як результат цілеспрямованих зусиль щодо реформування країни. З іншого боку, «правильні» інституційні зміни ведуть до зростання економіки та підвищення рівня життя населення. Відтак остаточного консенсусу стосовно механіки взаємовпливів економічних, політичних та інституційних змінних немає і досі.

Крім того, аналізуючи відповідні причинно-наслідкові зв'язки, треба враховувати вплив найрізноманітніших чинників, що можуть визначати самі вхідні змінні. Перелік чинників, які використовують як пояснювальні змінні під час дослідження результативності ринкового реформування у перехідних економіках, містить десятки пунктів. Назвемо принаймні частину з них, щоб проілюструвати наявне розмаїття: забезпеченість природними ресурсами, відстань до Брюсселя, культурна / релігійна історія, належність до імперій, тривалість комуністичного періоду, перспективи членства в ЄС, тип першого уряду, етнічна однорідність, наявність війни чи громадянських конфліктів, швидкість проведення реформ, концентрація важкої та/або військової промисловості, частка приватного сектору в економіці, обсяги іноземної допомоги, якість виконання програм МВФ тощо.

¹ Індекс поступу перетворень (*TPI*) визначався в межах від 1 («незначні зміни або їх відсутність порівняно з економікою строгого центрального планування») до 4,3 («стандарті індустріалізованої ринкової економіки»).

² У 2016 році ЄБРР переглянув підходи до оцінювання прогресу в перехідних економіках (на той час десять із них уже стали повноправними членами Європейського Союзу) і змістив акценти на користь досягнення показників сталого розвитку.

О. Гаврилишин називає підхід, який передбачає вивчення впливів великої кількості різноманітних чинників, енциклопедичним. Визнаючи важливі переваги цього підходу, вчений наголошує, що коли йдеться про порівняльний аналіз різних країн, його недоліки переважають позитивні якості. Це пов'язано передовсім з ускладненням виявлення ключових чинників, характерних для більшості країн, із можливостями різноспрямованого впливу тих чи тих чинників у різних країнах і можливістю потрапити в пастку «особливого випадку» (унікальності) кожної країни¹ [7, с. 163–164].

Безпосереднім наслідком зволікання з проведенням ефективних ринкових реформ у частині постсоціалістичних країн стало так зване «захоплення держави» (див., напр.: [7; 11]). Цей термін було запропоновано у 2000 році для означення впливу на формування базових правил гри (законів, правил, указів і регулятивних норм) в економіці за допомогою незаконних і непрозорих приватних виплат державним службовцям [12, р. 3]².

Варто зауважити, що зменшення ролі держави та зміни акцентів її впливу на економіку визначалися одними з ключових завдань на початку трансформаційних процесів у постсоціалістичних країнах (див., напр.: [14; 15]). Натомість зворотний вплив фірм на державу упродовж років залишався поза увагою більшості дослідників. Як зазначають автори [12], в умовах слабкої державної влади та слабкорозвиненого громадянського суспільства цілеспрямовані дії фірм «мали потужний вплив на темпи і напрям реформ, на структуру економічних та політичних інститутів і, зрештою, на загальну якість управління в країнах із перехідною економікою. Після одного лише десятиліття перехідного періоду страх перед державою-левіафаном змінився занепокоєнням щодо могутніх олігархів, які маніпулюють політиками, формують інституції та контролюють засоби масової інформації, щоб будувати і захищати власні імперії коштом суспільних інтересів» [12, р. 2].

Дж. Гелман із співавторами проаналізували особливості взаємодії між фірмами й державою стосовно розподілу ренти під час ринкової трансформації та дійшли декількох цікавих і важливих висновків [11; 12]. Передовсім

¹ «І, нарешті, найгіршим результатом застосування енциклопедичного підходу є можливість потрапити у пастку такого вузького погляду на кожну країну, що вона видається унікальною у своїх добрих чи поганих умовах щодо здійснення важкого історичного процесу перетворень, а тому для неї неможливо йти певним стандартизованим шляхом реформ... Не викликає здивування, що історію про «унікальність» частіше за все розповідають у країнах, які відстають у здійсненні реформ чи результатах діяльності, тому що це, звичайно, найімовірніша позиція, яку схильні обстоювати уряди в менш успішних випадках» [7, с. 167–168].

² На жаль, упродовж двох наступних десятиліть цей термін не відійшов у минуле, а навпаки набув ще більшої актуальності. Сьогодні захоплення держави визначають у дещо ширшому розумінні – як здійснення влади приватними суб'єктами за допомогою контролю над ресурсами, загрози насильства чи інших засобів впливу для формування заходів політики чи їх імплементації у своїх вузьких інтересах (див., напр.: [13, р. 5]).

вони запропонували розрізняти три різновиди корупційних дій у цій сфері: адміністративна корупція – приватні платежі державним службовцям задля змін у визначеному процесі впровадження формальних правил і заходів політики, вплив – здатність фірми впливати на формування базових правил гри без приватних виплат посадовим особам (унаслідок значних розмірів фірми, особливостей її відносин власності з державою і регулярністю взаємодії з державними службовцями) та, власне, згадане попередньо «захоплення держави».

Як з'ясувалося далі, між фірмами, які обирають різні стратегії щодо формування базових правил гри в економіці, існують суттєві відмінності. Фірми, що вдаються до стратегії впливу, – переважно успадковані з часів командно-адміністративної системи. Вони зазвичай є великими підприємствами з високою часткою ринку у своєму секторі, достатньо забезпеченими правами власності й міцними формальними і неформальними зв'язками з державою. Натомість фірми, що обирають «захоплення держави» як цілеспрямовану стратегію конкуренції, – здебільшого новостворені фірми, яким притаманні слабші зв'язки з державою та нижчий рівень забезпечення прав власності.

Очевидними наслідками успішного «захоплення держави» є відчутне погіршення умов конкуренції для всіх інших фірм, значні суспільні втрати й інші негативні екстерналії для економіки країни. Як показали Л. Поліщук і А. Савватєєв, ще одним важливим і доволі несподіваним результатом стає зниження зацікавленості великих фірм у формуванні ефективної системи захисту прав власності в економіці [16]. У підсумку замість того, щоб бути рушійною силою зростання і ключовим чинником подальших структурних реформ, новостворені фірми отримують вагомий стимул долучитися до «захоплення держави» для підвищення своїх шансів у конкурентній боротьбі. Результатом може стати формування заклятого кола, коли невелика частка динамічних фірм одержує концентровані переваги над іншими, що далі підживляє можливість держави пропонувати необхідні громадські блага і послаблює економічне зростання [12, р. 5].

На основі даних масштабного дослідження бізнес-середовища і результатів діяльності підприємств у 22 країнах з перехідною економікою автори [12] розрахували індекс захоплення держави (станом на 1999 рік) як відсоток фірм в економіці країни, які визнали значний вплив низки корупційних дій на результати своєї діяльності¹. Середнє значення цього показника становило 20

¹ Зокрема, представників фірм просили оцінити, наскільки значний вплив на їхній бізнес мали такі шість видів діяльності: продаж голосів у парламенті під час ухвалення потрібних законів; продаж указів Президента, ухвалених у приватних інтересах; зловживання в процесі розпорядження коштами центрального банку; продаж судових рішень у кримінальних справах; продаж судових рішень у господарських справах; незаконні приватні виплати політичним партіям і на фінансування виборчих

для дослідженої групи країн. 3-поміж країн, що є предметом нашого аналізу, шість було віднесено до групи з низьким показником захоплення держави (Словенія та Угорщина (7), Естонія (10), Литва (11), Чехія (11), Польща (12)), натомість вісім – до групи з високим (Румунія (21), Словаччина (24), Хорватія (27), Болгарія (28), Латвія (30), Україна (32), Росія (32), Молдова (37)). При цьому окремі з компонентів індексу в другій групі країн сягали дуже високих значень, у межах 40–50¹. Навряд чи може бути збігом той факт, що з чотирнадцяти країн лише три останні значно відстали у проведенні ефективних ринкових реформ, тоді як усі інші вже стали членами Європейського Союзу.

Існування безпосереднього зв'язку між успішністю ринкових реформ і ступенем захоплення держави спонукає до пошуку відповідних показників, які могли б відобразити динамічну картину. В ідеалі добре було б мати дані, які охоплюють весь період ринкових перетворень для постсоціалістичних країн, зібрані за єдиною методологією на регулярній основі й безпосередньо порівнянні між собою. На жаль, результати різноманітних опитувань фірм і досліджень бізнес-середовища, проведені різними організаціями, є зазвичай несистемними і не можуть задовольняти згадані вимоги.

Доволі логічною альтернативою видається ідея аналізу обсягів багатства, яке належить невеликій кількості найзаможніших людей тієї чи іншої країни. Скажімо, О. Гаврилишин раніше згадував перелік мільярдерів журналу «*Forbes*» 2005 року для ілюстрації високого рівня концентрації власності в Росії. Зокрема, вчений порівнював Росію із США, Німеччиною та іншими розвиненими країнами за відношенням кількості мільярдерів у країні до частки країни у світовому ВВП [7, с. 236–237]. Автори [9] порівнювали кількість мільярдерів на мільйон населення у країнах Центральної Європи, Балтії та інших республіках колишнього СРСР, щоправда, без посилань на джерела даних.

Водночас досить очевидно, що доречніше було б використовувати показники, пов'язані не з кількістю фірм чи осіб – власників великих статків, а з грошовими оцінками відповідних обсягів виробництва чи майна. Як видасться, оптимальним джерелом даних, застосовних для цілей нашого аналізу, є списки мільярдерів журналу «*Forbes*» за 1996–2018 роки [17]. Починаючи від 1996 року, журнал наводить повний перелік осіб у світі, вартість майна

кампаній. Для розрахунку індексу враховувалася частка ствердних відповідей про значний або дуже значний вплив згаданих видів діяльності; незважене середнє цих шести компонент визначало індекс захоплення держави [12, р. 9–10].

¹ До прикладу, про негативний вплив на їхній бізнес продажу голосів у парламенті повідомили 40% фірм у Латвії, 43% у Молдові та 44% в Україні; продажу президентських указів – 49% фірм у Латвії; зловживань з боку центрального банку – 40% фірм у Молдові та 47% у Росії; фінансування політичних партій – 42% фірм у Болгарії та Молдові тощо [12, р. 10].

яких перевищує мільярд доларів США, з указанням їхнього громадянства. Від 2003 року додано дані щодо віку цих осіб, від 2004 року (тимчасово) – стосовно місця реєстрації (проживання), від 2011 року – щодо основного джерела майна (назва фірми чи сфери діяльності). Крім того, від 2010 року окремо подано переліки мільярдерів за країнами. Імовірно, з огляду на те, що кількість мільярдерів у світі зросла від 423 у 1996 році до 2124 у 2018 році, від 2019 року «*Forbes*» пропонує перелік лише 500 найзаможніших людей світу.

Використавши згадані дані, можна отримати оцінки сумарного майна мільярдерів у кожній з постсоціалістичних країн за вказаний період. Для подальшого аналізу доцільно розрахувати частку багатства, що належить найзаможнішим людям країни. Відношення сумарного обсягу майна мільярдерів до ВВП країни у відповідному році (у десятковому вираженні чи у відсотках) можна достатньо обґрунтовано вважати індексом олігархізації економіки цієї країни.

Окрім вагомі недоліки використання такого підходу є доволі очевидними. Передовсім, якщо говорити про невеликі країни на кшталт країн Балтії чи Молдови, то самі масштаби їхніх економік практично унеможливили появу доларових мільярдерів за аналізований період часу. Водночас зовсім не виключеним є значний вплив на економічне й політичне життя в цих країнах заможних людей, статки яких далекі від мільярда доларів, але є домінантно значними в масштабах місцевої економіки (вдалим прикладом можна вважати В. Плахотнюка у Молдові). Тому опис невеликих країн априорі буде недостатньо точним.

З іншого боку, цей показник не дає змоги врахувати відмінності у походженні нагромадженого майна (широкий доступ до отримання перехідної ренти в процесі ринкової трансформації економіки чи винагорода за ризик і вмиле використання сприятливих ринкових можливостей), хоча можна досить аргументовано стверджувати про різну природу багатства, скажімо, у Росії чи Україні та Польщі і Чехії. (Деяко випереджаючи події, зазначимо, що аналіз літератури дає вагомі підстави вважати перше з указаних джерел основним чинником формування багатства доларових мільярдерів у Росії та Україні, тоді як у Польщі і Чехії йдеться радше про другий із чинників; тому саме економіки перших двох країн можна вважати олігархічними). Водночас ця ж проблема постає і в межах інших кількісних підходів, потребуючи доповнення їх якісними з неминучим використанням врешті-решт оцінних суджень.

Перейдемо далі до безпосереднього аналізу запропонованого показника та його можливого впливу на якість інститутів у постсоціалістичних країнах. На рис. 1 показано динаміку індексу олігархізації економіки в постсоціаліс-

тичних країнах Європи та республіках колишнього СРСР за період 2000–2018 років.

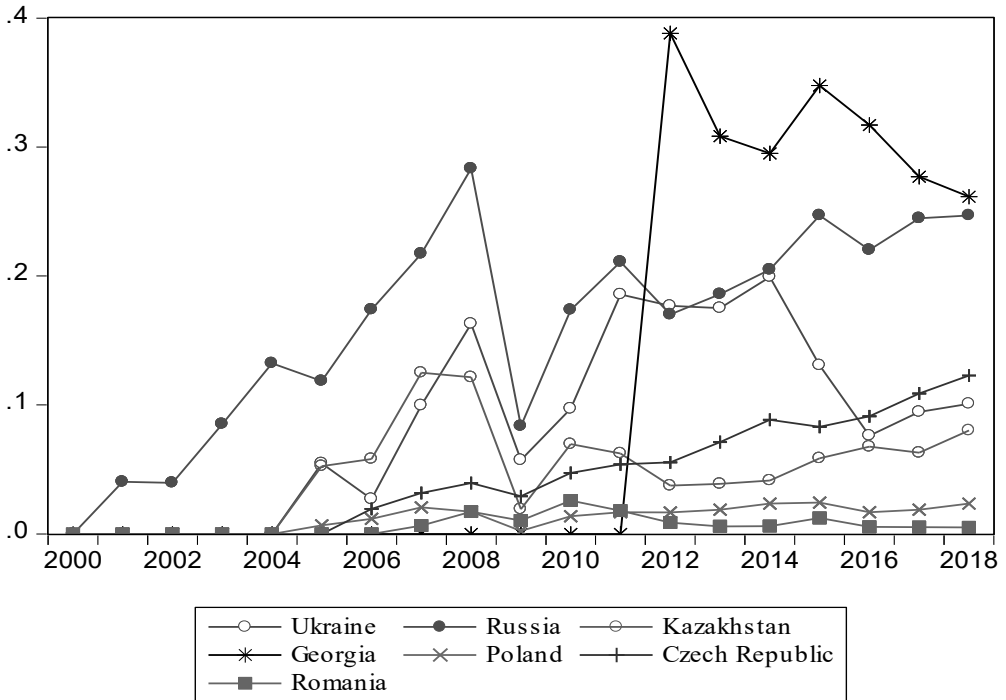

Рис. 1. Індекс олігархізації економіки в постсоціалістичних країнах, 2000–2018 рр. (розраховано автором за [17; 18])

Ці дані потребують певних коментарів. Передовсім відразу треба зазначити, що до початку 2000-х років лише для Росії у 1997 та 1998 роках цей показник був дещо відмінний від нуля і становив відповідно 0,0195 та 0,0059. Натомість після 2000 року ще у декількох країнах обсяг майна найбагатших громадян упродовж одного-двох років досягав позначки в 1–1,3 млрд доларів США (зокрема, у Сербії (2007), Литві (2014, 2015), Словаччині (2017, 2018) та Угорщині (2018)), що трансформується в значення індексу олігархізації економіки в межах 1–2%. Як видається, достатньо обґрунтованим буде припущення, що в цих випадках ідеться радше про випадкові коливання відповідних величин, ніж про можливий системний вплив на розвиток економіки та інститутів; тому в процесі подальшого аналізу ми не будемо брати згадані випадки до уваги.

Цікавим також є приклад Грузії. У 2012 році «Forbes» почав указувати грузинське громадянство одного з російських мільярдерів Бориса (Бідзіни)

Іванішвілі (6,4 млрд дол. США), що спричинило появу Грузії в нашому переліку з показником індексу олігархізації економіки майже у 40%. Знов-таки, якщо розглядати перебіг ринкових реформ у постсоціалістичних країнах, то до 2012 року цей процес тривав уже два десятиліття. Тому видається доречним визнати чисто технічний характер цього показника для Грузії. І, нарешті, дані стосовно Казахстану наведено лише довідково, оскільки ця пострадянська країна вочевидь відноситься до зовсім іншого регіону.

Ще один коментар стосується динаміки індексу олігархізації в різних країнах. Згідно з аналізом О. Гаврилишина, максимального рівня рент у пострадянських країнах було досягнуто на 12–14-й рік від початку ринкових трансформацій, і в цей час найбільші отримувачі рент (олігархи), щоб зберегти оптимальне для себе економічне середовище, «перейшли від лобювання урядів до контролю над ними та «заморожування» перетворень на етапі часткової лібералізації» [7, с. 227]. Стрімке зростання індексу олігархізації у 2006–2008 роках у Росії та у 2007–2008 роках в Україні майже ідеально відповідає вказаним часовим межам (з урахуванням певного відставання з початком реальних реформ в Україні). Натомість повільне зростання показника олігархізації в Польщі та Чехії в середині 2000-х років, коли від початку реформ тут минуло вже понад півтора десятиліття, може свідчити, на нашу думку, про іншу природу нагромадження майна найбагатшими громадянами в цих країнах.

Для опису якості інститутів у постсоціалістичних країнах використаємо низку показників, розрахованих різноманітними міжнародними інституціями. Розпочнемо з групи показників ефективності управління, пропонованих Світовим банком (*WGI – worldwide governance indicators*). Від 1996 року Світовий банк розраховує шість показників (їх величини змінюються в діапазоні від -2,5 до +2,5), які забезпечують різнобічну оцінку якості інститутів у значній більшості країн світу [19; 20]:

– політична стабільність (*PS – political stability*) – описує ймовірність політичної нестабільності в країні і/або політично вмотивованого насильства, включно з тероризмом;

– врахування громадської думки та підзвітність влади (*VA – voice and accountability*) – відображає ступінь спроможності громадян країни обирати свій уряд, а також свободу самовираження, свободу об'єднань і свободу засобів масової інформації;

– ефективність уряду (*GE – government effectiveness*) – описує якість державних послуг, якість державної служби та ступінь її незалежності від політичного тиску, якість формулювання та реалізації заходів політики і довіру стосовно прихильності уряду до цієї політики;

– регуляторна якість (RQ – *regulatory quality*) – відображає спроможність уряду формулювати й реалізувати розумну політику і нормативно-правові акти, що сприяють розвитку приватного сектора;

– контроль корупції (CC – *control of corruption*) – показує, якою мірою державна влада використовується для приватної вигоди, включаючи як дрібні, так і масштабні вияви корупції, а також «захоплення держави» елітами та приватними інтересами;

– верховенство права (RL – *rule of law*) – відображає ступінь довіри до суспільних правил і рівень їх дотримання, зокрема якість забезпечення виконання угод, прав власності, поліції, судової влади, а також імовірність злочинів і насильства.

Сьогодні дослідники, намагаючись максимізувати пояснювальний потенціал показників WGI , використовують також різні їхні поєднання, зазвичай незважені середні. Зокрема, для опису політичних інститутів використовують середнє $I_{pol}=PS+VA$, для опису економічних інститутів – середнє $I_{econ}=GE+RQ+CC+RL$, для опису адміністративних інститутів – середнє $I_{adm}=GE+RQ$, для опису законодавчих інститутів – середнє $I_{leg}=CC+RL$ тощо (див., напр.: [21; 22]).

Ще один набір показників розвитку економічних інститутів у постсоціалістичних країнах можна отримати зі згаданого раніше індексу поступу перетворень TPI , розрахованого ЄБРР. З шести його складових частини відносять до показників економічної лібералізації (лібералізація цін, торгівлі та валютного курсу, а також мала приватизація), натомість решту – до показників інституційного розвитку: велику приватизацію (LSP – *large scale privatization*), реструктуризацію підприємств і управління ними (GER – *enterprise restructuring and governance*) та конкурентну політику (CP – *competition policy*) [9, р. 9].

І, нарешті, ще два відомі показники часто використовують як узагальнені індикатори інституційного розвитку суспільства. Перший з них – індекс економічної свободи (IEF – *index of economic freedom*), запропонований *The Heritage Foundation* [23]. Другий – індекс сприйняття корупції (CPI – *corruption perception index*), розраховуваний *Transparency International* [24]. Рівень корупції, масштаби якої безпосередньо відображають ефективність економічних перетворень у постсоціалістичних країнах, зазвичай вважають добрим показником загальної якості суспільних інститутів.

Для остаточного аналізу, з урахуванням доступності та повноти відповідних даних, було обрано шістьнадцять країн (Болгарія, Боснія та Герцеговина, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Північна Македонія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Польща, Росія, Румунія, Україна та Чехія); з них лише у п'яти останніх індекс олігархізації економіки упродовж тривалого періоду часу був відмінним від нуля (див. також рис. 1).

Щоб побачити динамічну картину, в табл. 1 наведено результати кореляційного аналізу індексу олігархізації економіки з переліченими показниками інститутів у 2008, 2014 та 2018 роках. 2008 рік важливий тим, що практично у всіх країнах, у яких індекс олігархізації набував відмінних від нуля значень, цей показник після кількарічного зростання досягнув максимальних на той час величин. 2014 рік узято замість 2013-го, оскільки, як згадувалося раніше, саме в цьому році ЄБРР востаннє оприлюднив дані стосовно індексу поступу перетворень для постсоціалістичних економік, зосередивши надалі увагу на показниках сталого розвитку (чим фактично визнав завершення процесів ринкової трансформації економік останніх країн із цієї групи). Натомість 2018-й – останній рік, за який доступні всі дані, необхідні для побудови індексу олігархізації економіки в постсоціалістичних країнах.

Таблиця 1

Коефіцієнт кореляції між індексом олігархізації економіки та різними показниками якості інститутів
(розраховано автором за [10; 17–20; 23; 24])

Показники якості інститутів	2008	2014	2018
1. Показники ефективності управління (Світовий банк)			
Політична стабільність (<i>PS</i>)	-0,475	-0,745**	-0,378
Враховання громадської думки та підзвітність влади (<i>VA</i>)	-0,661**	-0,572*	-0,585*
Ефективність уряду (<i>GE</i>)	-0,401	-0,360	-0,170
Регуляторна якість (<i>RQ</i>)	-0,597*	-0,610*	-0,422
Контроль корупції (<i>CC</i>)	-0,642**	-0,549*	-0,368
Верховенство права (<i>RL</i>)	-0,580*	-0,536*	-0,413
Політичні інститути (<i>PS+VA</i>)	-0,580*	-0,709**	-0,506*
Економічні інститути (<i>GE+RQ+CC+RL</i>)	-0,570*	-0,535*	-0,359
Адміністративні інститути (<i>GE+RQ</i>)	-0,510*	-0,508*	-0,305
Законодавчі інститути (<i>CC+RL</i>)	-0,617*	-0,549*	-0,398
2. Складові індексу поступу перетворень (ЄБРР)			
Велика приватизація (<i>LSP</i>)	-0,410	-0,494	–
Реструктуризація підприємств та управління ними (<i>GER</i>)	-0,407	-0,397	–
Конкурентна політика (<i>CP</i>)	-0,385	-0,401	–
3. Індекс економічної свободи (<i>The Heritage Foundation</i>)	-0,560*	-0,729**	-0,349
4. Індекс сприйняття корупції (<i>Transparency International</i>)	-0,572*	-0,669**	-0,381

Примітки: * – значущість з $\alpha=0,05$; ** – значущість з $\alpha=0,01$.

Як видно з табл. 1, у 2008 і 2014 роках простежується достатньо щільна і статистично значуща від'ємна кореляція між індексом олігархізації економіки й абсолютною більшістю показників якості інститутів, розрахованих Світовим банком, а також композитними індикаторами політичних, економічних, адміністративних і законодавчих інститутів, побудованими на їхній основі. Величина коефіцієнта кореляції, за незначними винятками, перевищує $-0,5$ і є значущою з $\alpha=0,05$ або $\alpha=0,01$. Аналогічний висновок стосується і кореляції індексу олігархізації з індексом економічної свободи й індексом сприйняття корупції.

Натомість коефіцієнти кореляції досліджуваного показника з різними складовими індексу поступу перетворень ЄБРР є трохи нижчими та статистично незначущими. Імовірно, більш спеціалізовані показники ефективності управління, розраховувані Світовим банком, повніше охоплюють різні аспекти інституційних взаємодій і краще описують якість економічних і політичних інститутів у суспільстві.

Водночас дані за 2018 рік виглядають не так переконливо. Практично всі коефіцієнти кореляції тут дещо нижчі і здебільшого незначущі (статистична значущість з $\alpha=0,05$ зберігається лише для показників урахування громадської думки і підзвітності влади й політичних інститутів). Можна припустити, що особливо відчутний негативний вплив олігархізація економіки справляє передовсім на якість політичних інститутів¹, тоді як негативний вплив на розвиток економічних інститутів може поступово послаблюватися з перебігом часу.

Однак навіть у 2018 році несприятливий вплив олігархізації економіки залишається значним, що добре видно з наступного аналізу усереднених показників якості інститутів для різних груп країн.

До першої групи віднесено Естонію, Латвію, Литву, Словаччину, Словенію та Угорщину, тобто країни, які приєдналися до Європейського Союзу у складі першої хвилі 2004 року та в яких, згідно з нашою методологією, індекс олігархізації економіки дорівнює нулю. До другої групи увійшли три країни Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія та Румунія), для яких індекс олігархізації відмінний від нуля (середнє значення становить $0,05$, а медіанне – $0,02$); перші дві з них теж приєдналися до ЄС ще у 2004 році, тоді як Румунія – декількома роками пізніше. Третя група складається з невеликих і відносно бідніших постсоціалістичних країн (Боснія та Герцеговина, Північна Македонія та Молдова), які з різних причин відстали з реформуванням

¹ Як наголошують автори [9], багатьох найбільше турбує той факт, що олігархи в посткомуністичних країнах ідуть значно далі за звичний пошук ренти й використовують свій вплив, щоб визначати загальний напрям діяльності уряду, політику реформ і геостратегічні рішення [9, р. 25].

своїх економік (індекс олігархізації в них також дорівнює нулю). І, нарешті, до четвертої групи увійшли Україна й Росія із середнім значенням індексу олігархізації 0,17¹.

На рис. 2 проілюстровано відмінності між усередненими значеннями шести показників ефективності управління для згаданих груп країн (для композитних індикаторів, побудованих на їхній основі, а також для індексів економічної свободи та сприйняття корупції ситуація є зовсім подібною).

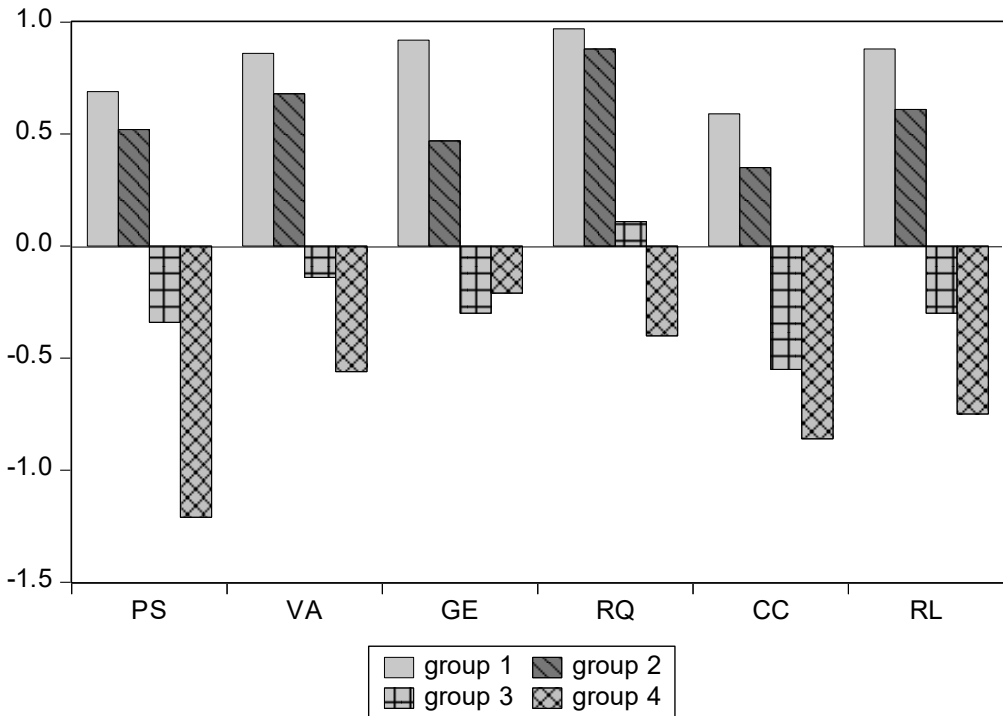

Рис. 2. Усереднені значення показників ефективності управління (Світовий банк) для чотирьох груп постсоціалістичних країн, 2018 р. (розраховано автором за [17–20])

Як і варто було очікувати, найкращими інститути є в країнах першої групи. Попри незначний рівень олігархізації економіки в країнах другої групи всі показники якості інститутів тут не надто, але стабільно нижчі, хоча значною мірою це можна пояснити й досить суттєвим відставанням Румунії від інших країн із першої та другої груп. Утім особливо показовою є ситуація в країнах четвертої групи. Відставання за якістю інститутів від лідерів тут виглядає

¹ Ще одну групу склали Хорватія та Болгарія. Проте, з огляду на проміжні значення показників якості інститутів у цій групі, особливого змістового навантаження ці дані не мають і не наводяться тут.

просто прірвою. Більше того, за всіма показниками, окрім ефективності уряду, Україна й Росія програють, і здебільшого відчутно, навіть групі невеликих і небагатих постсоціалістичних країн!

Олігархізація української економіки і збереження тут упродовж тривалого часу сприятливих можливостей для отримання ренти має далекосяжні негативні наслідки. Як блискуче продемонстрували В. Дементьєв та В. Вишневський, якщо в економіці домінує рентний спосіб отримання економічних прибутків, це створює потужні стимули до інвестицій у владу¹ і, фактично, ліквідує стимули до інвестицій в інновації [25]. Конкуренція навколо нових технологій та якості витісняється і підміняється конкуренцією за джерела влади над господарською діяльністю. Вітчизняна економіка не сприймає інновації, оскільки перешкодами для них виступають «політичні й економічні інститути українського суспільства, асиметрія економічної влади і господарський порядок, що зростає на її ґрунті. Те, що є умовою максимізації прибутку за рентного шляху – приватна економічна влада, і є головною перешкодою інноваційного розвитку» [25, с. 17].

Результати проведеного аналізу достатньо переконливо, на нашу думку, засвідчують відчутний негативний зв'язок між рівнем олігархізації економіки пострадянських країн і якістю їхніх політичних та економічних інститутів. На завершення доречно навести ще одну цитату О. Гаврилишина: «Це твердження – повільне здійснення реформ для розбудови інституцій – поза сумнівом, являло собою одну з найбільших і найобурливіших вигадок, що висувалися у дебатах початкового періоду; факти через 15 років переконливо свідчать, що відповідні політики і посадовці таким чином переслідували свої приховані цілі» [7, с. 209]. Тривале зволікання із завершенням реформ, принаймні в деяких країнах, було усвідомленою і цілеспрямованою стратегією, що мала на меті ефективне використання зацікавленими структурами результатів часткової економічної лібералізації задля максимізації власних можливостей отримання ренти.

Висновки. Зволікання з проведенням ефективних ринкових реформ призвело в частині постсоціалістичних країн до так званого «захоплення держа-

¹ «Що таке інвестиції у владу? Це інвестиції в політичну систему у вигляді фінансування діяльності політичних партій і просування своїх представників у структури законодавчої, виконавчої та правоохоронної влади; інвестиції у вигляді прямої корупції на користь ухвалення вигідних рішень; інвестиції у придбання, поглинання (і захоплення) компаній і підприємств, що справляють вплив на формування витрат і вигід ведення бізнесу; інвестиції в заснування господарських структур, мета яких не виробництво, а акумуляція і виведення з-під контролю доходів власника; інвестиції в кадри, здатні або здійснювати владу, або прислужувати їй; інвестиції у створення ідеологічного впливу на політичне і господарське життя й ідеологічного обґрунтування домагань влади; інвестиції у створення системи приватного насильства у вигляді власних охоронних структур або зв'язку з криміналітетом» [25, с. 13].

ви» і формування олігархічної економіки. Для кількісного аналізу впливу цього явища на якість економічних і політичних інститутів у статті запропоновано оригінальний показник – «індекс олігархізації економіки», який визначається як відношення (у десятковому вираженні чи у відсотках) сумарного обсягу майна мільярдерів – громадян країни до її ВВП у відповідному році.

Кореляційний аналіз виявив достатньо щільний і статистично значущий негативний зв'язок між індексом олігархізації економіки та показниками якості інститутів, розрахованими Світовим банком, а також композитними індикаторами різних груп інститутів, побудованими на їхній основі. Водночас станом на кінець досліджуваного періоду (2018 рік) така кореляція залишається значущою лише для частини показників, які описують політичні інститути. Інакше кажучи, імовірно, що олігархізація економіки справляє особливо відчутний негативний вплив на якість політичних інститутів, тоді як несприятливий вплив на розвиток економічних інститутів може дещо послаблюватися з перебігом часу.

Можливий негативний вплив олігархізації економіки особливо помітний під час порівняння інститутів у розрізі груп країн. Логічно очікуваними є значні відмінності в якості інститутів між країнами з високим рівнем індексу олігархізації (Україна й Росія) і країнами, які реалізували швидкі послідовні реформи й увійшли до ЄС у складі першої хвилі. Проте середні значення п'яти з шести показників якості інститутів Світового банку для групи країн з олігархічною економікою є помітно нижчими навіть за відповідні показники групи, що об'єднує невеликі й відносно небагаті країни (Боснія та Герцеговина, Північна Македонія і Молдова).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аслунд А. Розбудова капіталізму. Київ : Дух і літера, 2003. 636 с.
2. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар. Київ : КМА, 2003. 252 с.
3. Шевчук В. О. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України. Львів : Каменяр, 2001. 495 с.
4. Kornai J. What the Change of System from Socialism to Capitalism Does and Does Not Mean. *Journal of Economic Perspectives*. 2000. Vol. 14. № 1. P. 27–42.
5. Гриценко А. Економічна теорія у сучасному суспільстві. *Економічна теорія*. 2004. № 1. С. 3–8.
6. Павленко Ю. Інституційні основи традиційного українського суспільства та проблеми сучасності. *Економічна теорія*. 2005. № 3. С. 31–44.
7. Гаврилишин О. Капіталізм для всіх чи капіталізм для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень. Київ : КМА, 2007. 384 с.
8. Аслунд А., Дянков С. Велике переродження. Уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 438 с.
9. Havrylyshyn O., Meng X., Tury M. L. 25 Years of Reforms in Ex-Communist Countries: Fast and Extensive Reforms Led to Higher Growth and More Political

- Freedom. *Policy Analysis Paper 795*. Washington, DC : The CATO Institute, 2016. 32 p.
10. European Bank for Reconstruction and Development. Transition indicators methodology 1989–2014. URL: <https://www.ebrd.com/economic-research-and-data/transition-qualities-asses.html> (дата звернення: 11.12.2021).
  11. Hellman J., Schankerman M. Intervention, corruption, and capture. The nexus between enterprises and the state. *Economics of Transition*. 2000. Vol. 8. №3. P. 545–576.
  12. Hellman J. S., Jones G., Kaufmann D. «Seize the State, Seize the Day»: State Capture, Corruption, and Influence in Transition. *Policy Research Working Paper 2444*. Washington, DC : World Bank, 2000. 50 p.
  13. Fiebelkorn A. State Capture Analysis: How to Quantitatively Analyze the Regulatory Abuse by Business-State Relationships. *Governance Global Practice Discussion Paper 2*. Washington, DC : IBRD : World Bank, 2019. 36 p.
  14. Одлінг-Смі Дж., Ван Рооден Р. Зростання в Україні – уроки інших країн із перехідною економікою. *Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ* / за ред. А. Зіденберга та Л. Хоффмана. Київ : Фенікс, 1998. С. 3–17.
  15. Гаврилишин О., Изворські І., Ван Рооден Р. Зростання у перехідних економіках протягом 1990–1997 років: економетричний аналіз, який можна застосувати для України. *Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ* / за ред. А. Зіденберга та Л. Хоффмана. Київ : Фенікс, 1998. С. 18–53.
  16. Polishchuk L., Savvateev A. Spontaneous (non)emergence of property rights. *Economics of Transition*. 2004. Vol. 12. №1. P. 103–127.
  17. World Billionaire Lists. URL: https://stats.areppim.com/stats/links_billionairexlists.htm (дата звернення: 11.12.2021).
  18. The World Bank. Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (дата звернення: 15.12.2021).
  19. The World Bank. Worldwide Governance Indicators. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#faq> (дата звернення: 15.12.2021).
  20. The World Bank. Worldwide Governance Indicators 2004–2018. URL: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators> (дата звернення: 15.12.2021).
  21. Oomes N., Veld D. Reforming Economic Institutions in Transition Economies: What Determines the Speed of Reform? *SEO-Discussion paper 84*. 2015. URL: <https://www.seo.nl/en/publications/reforming-economic-institutions-in-transition-economies-what-determines-the-speed-of-reform/> (дата звернення: 11.11.2021).
  22. Eydam U., Gabriadze I. Institutional Development in Transition Economies – The Role of Institutional Experience. *MRPA Paper 87395*. 2018. URL: <https://mprpa.ub.uni-muenchen.de/87395/> (дата звернення: 11.11.2021).
  23. The Heritage Foundation. Index of Economic Freedom 2000–2018. URL: <https://www.heritage.org/index> (дата звернення: 17.12.2021).
  24. Transparency International. The Corruption Perception Index 2000–2018. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi> (дата звернення: 17.12.2021).
  25. Дементьев В., Вишневський В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз. *Економічна теорія*. 2011. №3. С. 5–20.

REFERENCES

1. Aslund, A. (2003). *Rozbudova kapitalizmu [Building Capitalism]*. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
2. Stiglitz, J. E. (2003). *Globalizatsiia ta yii tiahar [Globalization and its Discontents]*. Kyiv: KMA [in Ukrainian].
3. Shevchuk, V. O. (2001). *Platizhnyi balans i makroekonomichna rivnovaha v transformatsiinykh ekonomikakh: dosvid Ukrainy [International Balance of Payments and Macroeconomic Equilibrium in Transition Economies: Ukrainian Experience]*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
4. Kornai, J. (2000). What the Change of System from Socialism to Capitalism Does and Does Not Mean. *Journal of Economic Perspectives*, 14 (1), 27–42.
5. Hrytsenko, A. (2004). Ekonomichna teoriia u suchasnomu suspilstvi [Economics in modern society]. *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 1, 3–8 [in Ukrainian].
6. Pavlenko, Yu. (2005). Instytutsiini osnovy tradytsiinoho ukrainskoho suspilstva ta problemy suchasnosti [Institutional grounds of traditional Ukrainian society and modern problems]. *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 3, 31–44 [in Ukrainian].
7. Havrylyshyn, O. (2007). *Kapitalizm dlia vsikh chy kapitalizm dlia obranykh? Rozbizhni shliakhy postkomunistychnykh peretvoren [Divergent Paths in Post-Communist Transformation. Capitalism for All or Capitalism for the Few?]*. Kyiv: KMA [in Ukrainian].
8. Aslund, A., & Djankov, S. (2015). *Velyke pererodzhennia. Uroky peremohy kapitalizmu nad komunizmom [The Great Rebirth: Lessons from the Victory of Capitalism over Communism]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
9. Havrylyshyn, O., Meng, X. & Tupy, M. L. (2016). 25 Years of Reforms in Ex-Communist Countries: Fast and Extensive Reforms Led to Higher Growth and More Political Freedom. *Policy Analysis Paper 795*. Washington, DC: The CATO Institute.
10. European Bank for Reconstruction and Development (n.d.) *Transition indicators methodology 1989–2014*. Retrieved December 11, 2021, from <https://www.ebrd.com/economic-research-and-data/transition-qualities-asses.html>.
11. Hellman, J., & Schankerman, M. (2000). Intervention, corruption, and capture. The nexus between enterprises and the state. *Economics of Transition*, 8 (3), 545–576.
12. Hellman, J. S., Jones, G., & Kaufmann, D. (2000). “Seize the State, Seize the Day”: State Capture, Corruption, and Influence in Transition. *Policy Research Working Paper 2444*. Washington, DC: World Bank.
13. Fiebelkorn, A. (2019). State Capture Analysis: How to Quantitatively Analyze the Regulatory Abuse by Business-State Relationships. *Governance Global Practice Discussion Paper 2*. Washington, DC: IBRD / World Bank.
14. Odling-Smee, J., & van Rooden, R. (1998). Zrostannia v Ukraini – uroky inshykh krain iz perekhidnoiu ekonomikoiu [Economic growth in Ukraine – lessons from other transition economies]. In A. Ziedenberg, & L. Hoffman (Eds.), *Ukraina na rozdorizhzi. Uroky z mizhnarodnoho dosvidu ekonomichnykh reform [Ukraine is at crossroads. Lessons from international experience of economic reforms]* (pp. 3–17). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
15. Havrylyshyn, O., Izvorski, I., & van Rooden, R. (1998). Zrostannia u perekhidnykh ekonomikakh protiahom 1990–1997 rokiv: ekonometrychnyi analiz, yakyi mozna zastosuvaty dlia Ukrainy [Economic growth in transition economies in 1990–1997: econometric analysis that can be applied for Ukraine]. In A. Ziedenberg, & L. Hoffman

- (Eds.), *Ukraina na rozdorizhzi. Uroky z mizhnarodnoho dosvidu ekonomichnykh reform* [Ukraine is at crossroads. Lessons from international experience of economic reforms] (pp. 18–53). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
16. Polishchuk, L., & Savvateev, A. (2004). Spontaneous (non)emergence of property rights. *Economics of Transition*, 12 (1), 103–127.
  17. World Billionaire Lists (n.d.) Retrieved December, 11, 2021, from https://stats.areppim.com/stats/links_billionairexlists.htm.
  18. The World Bank (n.d.). Retrieved December 15, 2021, from <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
  19. The World Bank (n.d.). *Worldwide Governance Indicators*. Retrieved December 15, 2021, from <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#faq>.
  20. The World Bank (n.d.). *Worldwide Governance Indicators 2004–2018*. Retrieved December 15, 2021, from <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>.
  21. Oomes, N., & Veld, D. (2015). Reforming Economic Institutions in Transition Economies: What Determines the Speed of Reform? *SEO-Discussion paper 84*. Retrieved from <https://www.seo.nl/en/publications/reforming-economic-institutions-in-transition-economies-what-determines-the-speed-of-reform/>.
  22. Eydam, U., & Gabriadze, I. (2018). Institutional Development in Transition Economies – The Role of Institutional Experience. *MRPA Paper 87395*. Retrieved from <https://mpraub.uni-muenchen.de/87395/>.
  23. The Heritage Foundation (n.d.). *Index of Economic Freedom 2000–2018*. Retrieved December 17, 2021, from <https://www.heritage.org/index>.
  24. Transparency International (n.d.). *The Corruption Perception Index 2000–2018*. Retrieved December 17, 2021, from <https://www.transparency.org/en/cpi>.
  25. Dementiev, V., & Vyshnevskiy, V. (2011). Chomu Ukraina ne innovatsiina derzhava: instytutsiyni analiz [Why Ukraine is not an innovative state: institutional analysis]. *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 3, 5–20 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.12.2021

Стаття пройшла рецензування 10.01.2022

Стаття рекомендована до опублікування 18.02.2022

О. З. ВАТАМАНЮК

доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна, г. Львів

ИНДЕКС ОЛИГАРХИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ В ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ ЕВРОПЫ

Промедление с проведением эффективных рыночных реформ в ряде постсоциалистических стран привело к так называемому «захвату государства» и формирова-

нию олигархической экономики. В статье предложен оригинальный подход для измерения уровня олигархизации экономики этих стран. Показано, что индекс олигархизации может иметь довольно ощутимое негативное влияние на качество экономических и политических институтов в постсоциалистических странах.

Ключевые слова: постсоциалистические страны, рыночные реформы, индекс прогресса перехода, «захват государства», индекс олигархизации экономики, институты, показатели качества институтов.

O. Z. VATAMANIUK

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of Economics Department, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Lviv

THE ECONOMY'S OLIGARCHIZATION INDEX AS A FACTOR OF ECONOMIC AND POLITICAL INSTITUTIONS' QUALITY IN THE POST-SOCIALIST COUNTRIES OF EUROPE

Problem setting. At the turn of the 1990s, two dozen former socialist countries started the transformation of their planned economies into market ones. Three decades later the outcomes of economic reforms in these countries differ significantly. The reasons and preconditions of such differences are of great scientific and practical interest.

Recent research and publications analysis. Thirty years later, all capital questions concerning the transition process are answered. The countries, which implemented early and rapid reforms, achieved, in general, much better economic results than gradual reformers. Moreover, the social cost of transition in quick-reformed countries turns to be lower while the quality of political and economic institutions significantly higher. Instead in several countries which delayed reforms an oligarchic economy was formed.

Paper objective. The purpose of this article is to examine the efficiency of the “economy’s oligarchization index” proposed by the author for explaining the differences in institutions’ qualities in post-socialist countries of Europe.

Paper main body. Probably the most important outcome of the market reforms delay in several post-soviet countries was the so-called “state capture” and the formation of an oligarchic economy. Primarily reducing the role of the state was one of the most important objectives during the transition process. However, under conditions of weak states and undeveloped civil societies, owners of big firms often exercised a too significant impact on reforms’ pace and directions. So, after a while, the problem of the state’s excessive powers was replaced by the necessity to limit the influence of oligarchs, who control politicians and media to protect their interests.

To study the impact of the economy’s oligarchization on the institutions’ quality a new indicator is proposed. More specifically, the economy’s oligarchization index is defined as a ratio of country’s billionaires’ total wealth to GDP. Despite some minor drawbacks, it looks like an acceptable proxy for our analysis.

Three alternative sets of indicators were used to describe institutions' quality in post-socialist countries, namely: a) six worldwide governance indicators (WGI) by *World Bank* and four composite indices for political, economic, administrative, and legal institutions, calculated on their basis; b) three components of transition progress index (TPI) by *EBRD* – large scale privatization, enterprise restructuring and governance, and competition policy; c) index of economic freedom by *The Heritage Foundation* and corruption perception index by *Transparency International*.

During the years 2008–2018 substantial and statistically significant negative correlations between the vast majority of WGI indicators and composite indices noted as with indices of economic freedom and corruption perception are traced. However, such correlations with components of TPI are less and statistically insignificant. It looks like more specified World bank indicators can better catch nuances of institutional interactions in post-socialist countries. At the endpoint of the period noted all but two of those correlations (for political institutions) became insignificant. Presumably, it could mean that economy's oligarchization has an especially strong negative impact on political institutions while the influence on economic institutions may weaken over time.

Still, even in the year 2018, there are noticeable differences between WGI average values for different groups of post-socialist countries. Surely there is a big gap between the group of rapid reformers and the group of countries (Ukraine and Russia) with the highest average value of oligarchization index. But amazingly five of six WGI indicators (with one exception of the government effectiveness) for the “oligarch economies” group are also substantially lower than appropriate data for the group of small and not so rich countries (Bosnia and Hercegovina, North Macedonia, and Moldova).

Conclusions of the research. An original approach to measuring the level of the economy's oligarchization in post-socialist countries is proposed. Alternative sets of indicators are used to describe the quality of institutions in these countries. It is shown that the oligarchization index can have a significant negative impact on political and economic institutions and for the former this effect may be more long-lasting.

Short abstract for the article

Abstract. The delay with efficient market reforms implemented in several post-socialist countries has led to the so-called “state capture” and the formation of an oligarchic economy. An original approach to measuring the level of the economy's oligarchization in post-socialist countries is proposed. It is shown that the oligarchization index can have a significant negative impact on the quality of economic and political institutions in these countries.

Key words: post-socialist countries, market reforms, transition progress index, “state capture”, economy's oligarchization index, institutions, institutions' quality indicators.

Article details:

Received: 20 December 2021

Revised: 10 January 2022

Accepted: 18 February 2022

Рекомендоване цитування: Ватаманюк О. З. Індекс олігархізації економіки як чинник якості економічних і політичних інститутів у постсоціалістичних країнах Європи. *Економічна теорія та право*. 2022. №1 (48). С. 8–28. DOI: 10.31359/2411-5584-2022-48-1-8.

Suggested Citation: Vatamaniuk, O. Z. (2022). Indeks oliharkhizatsii ekonomiky yak chynnyk yakosti ekonomichnykh i politychnykh instytutiv u postsotsialistychnykh krainakh Yevropy [The economy's oligarchization index as a factor of economic and political institutions' quality in the post-socialist countries of Europe]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 1 (48), 8–28. DOI: 10.31359/2411-5584-2022-48-1-8.